

1984

151.H00AEG

George Orwell

1984

Tulevikudüstoopia ühes vaatuses

Dramatiseeringu autorid Robert Icke, Duncan Macmillan

Tõlkija Tõnis Arro

Tõlke toimetaja Ene-Reet Soovik

Lavastaja Karl Laumets

Kunstnik Kristjan Suits

Videokunstnik Epp Kubu

Muusikaline kujundaja Vaiko Eplik

Valguskunstnik Rene Liivamägi

Inspitsient Kädi Jakobson

Autoriõigusi vahendas Eesti Teatri Agentuur

Esietendus 26. juunil 2021

Kammivabriku sündmuskeskuses (Teguri 28a, Tartu)

OSADES

Winston Smith — Robert Annus

Julia — Maria Annus

Võõrustaja / Charrington — Hannes Kaljujärv

Ema / Proua Parsons / Winstoni ema / Naine —

Marika Barabanštšikova

Isa / Parsons — Ott Sepp

Laps / Naine TVs / Winstoni õde — Maarja Johanna Mägi

Mees / Syme — Kaarel Pogga

Martin — Ken Rüütel

O'Brien — Gert Raudsep

Piinajad — Madis Toimla, Raido Kits,
Jüri Urbel, Tanel Pärn

Trupp tänab abi eest Timo Tootsi ja Igor Ruusi!

Käesolevat dramatiseeringut mängiti esmakordselt 13. septembril 2013
Nottingham Playhouse'i teatri ja Headlongi teatri ühisprojektina.

George Orwelli viimase romaani – „1984“ – lõpp on ülimalt lootusetu. „Kui te soovite silme ette manada tulevikku,“ öeldi Winstonile, „siis kujutlege saabast, mis trambib inimnäol – igavesti.“ Kohvikus istuv löödud, purjus mees, ootamas kuuli, tunneb, et ta armastab oma rõhujat. Winston armastab Suurt Venda. Nagu me kõik teame, lõpeb see lugu niimoodi.

Aga see ei ole päris lõpp.

Pärast „LÕPPU“ on veel lisa: „Uuskeele põhialused“, mida paljud romaani lugejad tähelegi ei pane. Romaani esimene Ameerika kirjastaja soovis, et Orwell jäta lisa romaanist täielikult välja (koos suurema osaga Goldsteini raamatust). „Ma ei saa sellega kuidagi nõustuda,“ kirjutab Orwell oma USA muudaks suuresti ja jäta lisa palju ole- Pealegi muudaks see mis siis, et kärpeid minuga ei nõustu.“ kuigi riskis kaotada Ameerika müügitulu selle loo mõistmiseks

Romaani lõpuks peaks olemasolust teadlik mainimisel (eestikeelmandal tekstileheküljel ainuke joonealune

¹. „Uuskeel oli Selle struktuuri vt lisa.“

Lugeja võib märgata, et uuskeelest räägitakse veidral moel minevikuvormis. Me võiksime näha selles üleskutset lugeda lisa läbi enne edasi lugemist. Me võiksime taibata, et ilukirjanduses tavaliselt ei kasutata joonealuseid märkusi ega lisasid.

Lisa on ilukirjandus, mis teeskleb, nagu põhineks ta faktidel. Kirjutatud romaanis kirjeldatud sündmustest justkui tunduvalt hilisemal ajal, siis kui Partei on võimult juba kadunud, vaatab see eelnenud teksti uue pilguga. Ta on kirjutatud „vanakeeles“, see tähendab meie keeles, mis oleks pidanud kasutuna kõrvale jäetama. Viidatakse Shakespeare’ile, Miltonile, Swiftile ja Dickensile, tsiteeritakse pikalt Iseseisvusdeklaratsiooni (teksti, mis vähese tõenäosusega oleks saanud Partei tsensuuri üle elada). Lõpetuseks öeldakse meile, et „lõplik üleminek uuskeelele oli määratud alles aastale 2050“, kinnitades oma olemasoluga tõestatud põhiteesi: uuskeele lõplik kasutuselevõtt ei saanud kunagi teoks ja selle põhialused on nii ajast ja arust, et vajavad nüüd selgitavat järelsõna.

Lisa (ja kogu romaani) viimane sõna on „2050“.

Robert Icke'i ja Duncan Macmillani eessõna oma dramatiseeringule romaanist „1984“

lugeja siiski juba lisa olema. Uuskeele esmasetes väljaannetes kol – toim) on kogu romaani märkus:

Okeania ametlik keel. ja etümoloogia kohta

O’Brien ütleb Winston Smithile, et ta „tõstetakse ajaloo kulgemisest täielikult välja“. Aga siiski, seal – lisa – on ta alles. Nimelt on Arhiiviosakonda mainides märgitud, et see oli „Winston Smithi töökoht“. Me ei tea kuidas, aga Winston Smith on leidnud tee ajalukku.

Aga kui lisa on kirjutanud keegi, kes on lugenud romaani kunagi tulevikus ja lisanud selle juurde need ajaloolised kommentaarid keele kohta, mis see romaan siis nende maailmas on?

Kas see on Partei üleskirjutus Winstonist, mis jäi alles sellesse Partei-järgsesse tulevikku? Miski, mida ei peidetud ega põletatud siis, kui Arhiiviosakonda tormijooksuga rünnati? Või on sel midagi pistmist Winstoni päevikuga? Me ei tea kindlalt, kas seda peaks usaldama. Partei kontrollis kõike, mida säilitati. Kuidas jäi siis alles see „tunnistus“ Winstonist elust?

Nagu Orwelli pärandi haldajad kinnitavad, on meie katse lisa dramatiseerimiseks esmakordne. Siiski ei ole lisa kunagi olnud vähetahtis, arvestades romaani keskendumist arhiivimaterjalidele ja dokumentide seosele tööga. Lisa annab romaanile märgatavalt sügavust juurde. Kui võtame seda „olemuslikult tähtsana“, saab sellest palju suurem ja isiklikum lugu kui veel üks masendav futuristlik düstopia. Lisa avab lõpuks ukse romaani vormi juurde ja peegeldab selle peaküsimused meile tagasi:

Kas tõendeid võib usaldada?

Kuidas saab keegi üldse kunagi teada, mis on tõesti tõsi?

Ja sina, lugeja – kus ja kudas sa just praegu oled?

R.I. ja D.M. septembris 2050

Tõlkinud Tõnis Arro

Üks Orwelli biograafe, Jeffrey Meyers, alustab Orwelli elulugu järgmiste ridadega: „George Orwelli ahistas juba sünnist saadik koloniaalne alandus. India põhjaosa Bihari osariigi Motihari linn on tõesti äärmiselt sobimatu paik ühe puhtakujulise inglise kirjaniku sünniks.“ Tõepoolest, Eric Arthur Blairi (kirjanikunimega George Orwelli) stardipositsioon polnud kiita: tema isa Richard Blair töötas kogu elu üsna madalal koloniaalametniku ametipostil, tegeledes India oopiumi tootmise, kvaliteedikontrolli ja selle transpordiga Hiina. Selle oopiumi abil nõrgestasid Briti võimud väidetavalt üsna teadlikult niigi hingevaakua Hiina impeeriumi alustalasid.

1904. aastal otsustas Ericu ema Ida koos lastega tagasi Inglismaale minna ja panna seal kooli oma vanem tütar Marjorie. Pere – ema Ida ning lapsed Marjorie ja Eric, kellele 1908. aastal lisandus veel tütar Oxfordshire'i külasse ning tagasi Indiasse ei iialgi, seevastu perepea 1912. aastani. Selline kord aastas pikema külastas ning veel öitsmeelelahutuse ja eritaitis, polnud lastele kasvukeskkond. Orwell romaanis „Lehtliilial *Aspidistra Flying*, 1936) konda kui „iseäralikult elu elavat, saamatut.“ et Orwelli lapsepõlv võrreldes St. Cypriani sattus, valitses kodus Orwell on kirjutanud: sin armastust ühegi ema, kuid ka teda ei usaldanud ma täielikult. /.../ Isa ma isegi ei sallinud, olles teda enne kaheksa-aastaseks saamist vaevalt näinud, ja ta tundus mulle lihtsalt ühe käre häälega vanema mehe, kes alailma ütles: „Ei tohi.““

1911. aastal ehk kaheksa-aastaselt pandi Eric, kes alushariduse oli saanud anglikaani nunnade peetud päevakoolis ning omandanud seal nutika õpilase kuulsuse, peenesse St. Cypriani kooli, kus poisid nii õppisid kui elasid ning kus lisaks mitmete nimekate Inglise aristokraatide poegadele õppis ka üks Siiami prints. Kuna Blairide pere polnud jõukas, siis sai taibukas poiss kooli poole õppemaksu eest, biograafid on selle kooli valikut pidanud Blairide pere võimalusi arvestades omajagu snobistlikuks. Koolis õppis palju lapsi nn anglo-india kogukonnast ning neid valmistati ette tulevaseks teenistuseks Indias.

Orwell on oma kooliaega kirjeldanud autobiograafias „Oh noorus, oh rõõmud“ (*Such, Such, were the Joys*, 1952) kui tõelist piinapinki. Teost ei avaldatud trükis enne 1952. aastat, sest seal kirjeldatud proua Wilkes – üks kooli omanikest – oli elus ning nn laimuseadus ei lubanud nii kriitilist

George Orwell [1903–1950]

Avril – asus esmalt elama (hiljem koliti korduvalt) läinud proua Blair enam Richard töötas Indias kuni elukorraldus, kus isa vaid puhkuse ajal oma peret vas eas ema oma üksildust nevate armusuhetega kindlasti kõige turvalisem on oma autobiograafilises lokata laske“ (*Keep the iseloomustanud oma pereigavat, lohakat, poolikut Biograafid on väitnud, polnud kuigi õnnelik, aga kooliga, kuhu ta peagi siiski armastus, mitte hirm. „Ma ei usu, et ma iial tund- täiskasvanu vastu peale*

teksti proua Wilkesi kohta avaldada. Orwelli kibedaid mälestusi kinnitavad ka teised tema kaasaegsed, seda õppeasutust on kirjeldatud kui kaasaegset karistuskolooniat, kus õpilasi nii füüsiliselt kui vaimselt armutult alandati. Õpingukaaslaste seas oli ka omapärase nimega noormees David Ogilvy – nimi, mida kohtame hiljem romaanis „1984“ tegelaste hulgas. Vaimne ja füüsiline vägivald ning üksildus, mida Orwell selles koolis tundma pidi, vajutas tema isiksusele igaveseks pitseri. Kui ta 1939. aastal kuulis, et koolimaja on maha põlenud, väljendas ta oma vaimustust valjuhäälselt.

Kooli eesmärk oli valmistada poisse võimalikult hästi ette tulevaseks haridusteks ning Orwell õigustaski nii oma pere kui ka kooli ootusi, saades heade õpitulemuste ja üliedukalt sooritatud sisseastumiseksamite tulemusel ihaldatud kuningliku stipen-

diumi Etonisse. Õpingud selles koolis algasid 1917. aastal ja ta jäi sinna neljaks aastaks. Õpingukaaslastel on Orwelli iseloomustanud kui tavatult täiskasvanut, haritut ja iroonilist noormeest, kellel oli palju teadmisi, kes erines teistest poistest ning oli omamoodi silmatorkav oma mässu-meelsuses ja küünilisuses. Lisaks laialdastele teadmistele pakkus Eton noormeestele ka põhjalikku sõjalist väljaõpet, mis hilisemas elus osutus vajalikuks. Üldiselt oli Etoni periood Orwelli jaoks vabanemise aeg, kus õppimine ja edasipürgimine minetasid St. Cypriani omandatud tähtsuse ning Etoni-aegset Orwelli on iseloomustatud pigem kui õppetöös laiska noort meest. Mingil põhjusel otsustas ta ülikooliharidusest loobuda, ehkki on väidetud, et tema teadmiste ja võimetega oleks tal olnud imelihtne saada stipendium mõnda Inglismaa parimasse ülikooli. Ta soovis kasutada võimalust ja esmakordselt elus ise otsustada oma edasise tegevuse üle. Noormeest veetlesid munder, raha ja seiklused ning nii valis ta Etoni järel üsna ootamatu karjääri Birma sõjaväepolitseis.

Aastatel 1922–1927 töötaski Orwell Birmas. Juba oma reisil itta avastas noormees maailma vastuolud ning märkas, kui julmalt maailm kohtleb eri seisustest ja rahvustest inimesi. Idealistlik ettekujutus õilsast tööst Briti impeeriumi teenimisel murenes reaalsusega kokku puutudes üsna kiiresti. Teda on kirjeldatud kui tarka ja haritud ning paljusid keeli rääkivat meest, kes väidetavalt armastas ka väga loomi. Ometi pajatavad tema memuaarid, et aja möödudes tundis ta end Birmas aina üksikuma ja õnnetumana ning tagatipuks pettus väga ka kolonialismis, mis üsna endastmõistetavalt pani teda vihkama kogu oma tööd.

Kirjutamisega tegeles Orwell oma Birma-perioodil märkimisväärselt vähe. 1927. aastal, saades aru, et valitud karjäär Birma politseis ei sobi absoluutselt tema tõekspidamistega, otsustas ta sellele järsult joone alla tõmmata. Oma Birma-elu kirjeldab ta hiljem üsna üksikasjalikult teoses „Birma päevad“ (*Burmese Days*, 1934). Väidetavalt võttis ta Birmast üht-teist kaasa ka oma järgnevasse ellu. Negatiivse poole pealt on kaasaegsed meenutanud tema mõningast kalduvust vägivaldale: rusikad läksid nii mõnigi kord käiku ka hilisemas elus. Teisalt aitas Birma väljaõpe teda hiljem Hispaania kodusõjas ning ka Briti Kaitsekorpusel Teise maailmasõja ajal. Hindi keele oskust kasutas ta hilisemas töös töös BBC raadios. Oma politseitööst kirjutas Orwell

ka kaks esseed: „Poomine“ (*A Hanging*, 1931), mida peetakse tema esimeseks silmapaistvaks kirjandusteoseks, ja „Elevanti laskmas“ (*Shooting an Elephant*, 1936).

Orwell oli kasvanud usus, et imperialismil on oma sügav õigustus, sest Briti tsivilisatsioon on Aasia rahvaste omadega võrreldes üliluslik. Ta tunnistas, et sealsete rahvaste üle valitsemiseks tuli muutuda barbariks ning leidnud oma üllatuseks enda seest selle barbari, alustas ta ehmunult tagasiteed Euroopasse.

1927. aastal jõudis 22-aastane Orwell Birmast tagasi Inglismaale, jahmatades perekonda oma otsusega, et loobub karjäärist ja üsna korralikuks peetud sissetulekust. Ema, isa ning ka õed süüdistasid teda egoismis ning hoolimatuses oma perekonna suhtes, kes oli võimaldanud talle kalli ja elitaarse hariduse. Orwell jäi aga otsusele kindlaks ning teatas tulevikule viidates, et plaanib hakata kirjutama. See plaan tekitas lähedastes vaid umbusku ja ahastust, sest kirjutamisega ei olnud nende meelest võimalik ära elada ja seni polnud noormees oma kirjatöödega ka liiga silma paistnud. Orwell sulges kriitikale kõrvad ja on mälestustes kirjutanud, et tegi tol hetkel otsuse loobuda täiesti sellest „edu saavutamise“ jandist ning seadis oma eesmärgiks „edutuks saamise“. Ta leidis, et selleks, et saada kirjanikuks, on vaja elada vaesuses. Nii sai temast peagi boheemlane jääkülmas toas Londonis Portobello Roadil, kes elatas end ülinapist sissetulekust ning sõitis sealt vahetevahel külla oma vanemale õele Marjoriele, elas tema pere juures ning pani perekonna kannatuse oma pikkade visiitidega proovile.

Õige pea tegi Orwell algust ka hulkurlusega, mis perekonna mõistmatust ja ahastust veelgi suurendas. Väidetavalt tundis ta vajadust elu üle järele mõelda, ammutada kirjutamiseks ainet ja teatud määral lunastada ka seda kummalist süütunnet, mida ta tundis oma perekonna koloniaalmineviku pärast. Rahulik ja jõukas elu hakkas talle vastu ning ta nägi hulkurluses oma-moodi lunastust. 1930. aastate alguses ilmuvad trükis ka mõned tema esseed, aga suurt kirjanuslikku läbimurret ei toimu.

1928. aasta kevadel kolis Orwell kaheks aastaks Pariisi, pidades seal vastu säästude najal ja inglise keelt õpetades, hiljem töötas ka nõudepesijana. Ta tegi üksinduses kirjatööd ja väidetavalt lausa nautis oma erakordselt vaest ja viletsat elu, tundes rõõmu, et saab sellega hakkama. Ta kirjutas Pariisis kaks romaani, ent hävitas hiljem mõlemad. 1929. aastal pöördus ta Inglismaale tagasi ja jätkas hulkurielu. Sel perioodil tulevad tema ellu erinevad naised. Biograafid on märkinud, et naistega suhtlejana oli Orwell eluaeg pigem kohmakas ja saamatu, ometi oli tal palju erinevaid suhteid ja hulk abielunaistest armukesi, mis tema hulkurlust ja tihti üsna korrapäratut eluviisi arvestades on pigem üllatav kui ootuspärane. Tasapisi sai siiski hulkurluse ajajärk läbi ning ta hakkas elatist teenima artiklite ja arvustustega. Aastatel 1932–1934 tegutses ta õpetajana, andes esialgu eratunde ja töötades hiljem ühes poistekoolis.

Alates 1933. aastast, mil ilmus tema esimene raamat George Orwelli pseudonüümi all (et oma perekonda mitte rohkem häbistada), elatus ta elu lõpuni peamiselt ajakirjaniku- ja kirjanikutööst. Esimese raamatu ilmumine ei olnud kerge: üksteise järel lükkasid kirjastused tema käsikirja tagasi. Lõpuks avaldasid tema esimese raamatu „Pariisi ja Londoni heidikud“ (*Down and Out in Paris and London*, 1933) Gollanczi kirjastus Londonis ning Harperi oma New Yorgis. Teos võeti kriitikute poolt hästi vastu.

Lapsepõlvest peale vaebasid Orwelli erinevad külmetus- ja kopsuhaigused, ta põdes korduvalt nii raskekujulist grippi kui kopsupõletikku. Kopsude kehva seisukorda võimendasid kindlasti ka Birma kuumus ja niiskus, hulkurluseaastad, pidev külmetamine ja üldine hoolimatus oma tervise suhtes. 1934. aastal, pärast pikka kopsupõletikuravi haiglas, elas ta üheksa kuud vane-matekodus ning lõpetas seal järgmise romaani „Kirikuõpetaja tütar“ (*A Clergyman's Daughter*, 1935), seejärel kolis taas Londonisse ja tegi kaastööd erinevatele ajakirjandusväljaannetele ning töötas ka raamatupoes. 1935. aastal tutvus ta ühel peol Eileen Shaughnessyga, nutika ja haritud Oxfordis õppinud filoloogiga. Orwelliga tutvumise ajal tegeles Eileen magistriõpingutega hariduspsühholoogia alal. Paar nädalat pärast tutvumist tegi Orwell Eileenile abieluettepaneku. Oma sõpradele üllatuseks vastas Eileen ettepanekule mõne aja pärast jaatavalt: ta oli armunud ja tundis, et on leidnud hingesugulase. Paraku ei hoolinud Orwell Eileeni hariduspüüdlustest ning magistrikaad jäi naisel abielu tõttu saamata.

Orwell soovis elada maal ning kõhna rahakoti ja kirjaniku enesekaristuslike kalduvuste tõttu kolisid nad Londonist eemale üsna kehva ja kõledasse majja, kus polnud isegi elektrit ning võimutsesid hiired ja rotid, rääkimata sellest, et vihmane ilmaga lainetas köögipõrand nagu järv. Ainult Eileeni-sugune leplik ja armunud noor naine sai sellele kõigele läbi sõrmede vaadata. Kuigi Orwell kindlasti oma naisest hoolis, on arvatud, et selles kolmas, kuhu nad elama kolisid, tundis noor haritud naine end üksildase ja intellektuaalsest maailmast ära lõigatuna. Peagi tekkisid Orwellil ka abieluvälised kõrvalsuhted.

Sel perioodil ilmus trükis järjekordne romaan „Lehtliilial lokata laske“ (*Keep the Aspidistra Flying*, 1936) ning Orwell asus kirjutama töölisklassi elu kujutavat romaani „Teekond Wigani kaile“ (*The Road to Wigan Pier*, 1937), mis oma ühiskonnakriitilise sisu tõttu tekitas teravat poleemikat ning pälvis nii poolt- kui vastuhääli. Lõpuks ometi hakkas Orwell oma loominguga jõudma laiema publikuni, teda teati ja tema raamatuid loeti.

1936. aastal puhkes Hispaanias kodusõda, fašistlik kindral Franco kukutas demokraatlikult valitud valituse ja viis riigis läbi parempoolse riigipöörde. Orwell oli üks neist tuhandetest vabatahtlikest, kes Hispaaniale appi läks. Hispaaniasse pääsmine polnudki nii lihtne, sest Briti Kommunistliku Partei sekretär, kes vabatahtlike nimekirju komplekteeris, praakis Orwelli välja kui ideoloogiliselt ebausaldusväärse. Teisi kanaleid kasutades jõudis Orwell siiski sõjatandril, ühinedes Hispaania Ühendatud Marksistliku Töölispartei POUM võitlejatega, saamata aru, et selle väikeparteiiga liitudes satub ta keeruka poliitilise vastasseisu keskele. Sõjaväljal oli Orwell aga omal kohal: Etonis saadud sõjaväeline väljaõpe ja Birma sõjaväepolitsei kogemused tegid temast haritud ja vaprast sõjamehest.

1937. aasta mais sai ta haavata, kuul tungis läbi kõri, ent mahtus hingetoru ja unearteri vahelt nii täpselt läbi, et kumbki elutähtis organ viga ei saanud. Kui Orwell Inglismaale tagasi pöördus, käis Hispaania kodusõja haavatud sangari legend temaga juba kaasas. Tema omaltpoolt rõhutas seda oma riietusega, töötades välja stiili, mis ühendas teda töölisklassiga: ta kandis kulunud tviidpintsakut, millel olid nahast lapid küünarnukkidel, tumedat särki, koredast riidest lipsu ja kottis flanelpükse ning rullis käsitsi sigarette. Ahelsuitsetaja, pikk, kõhetu, kortsus ja väsinud – nii kirjeldasid Orwelli tema kaasaegsed, jätmata samas mainimata, et edu naiste juures oli seda

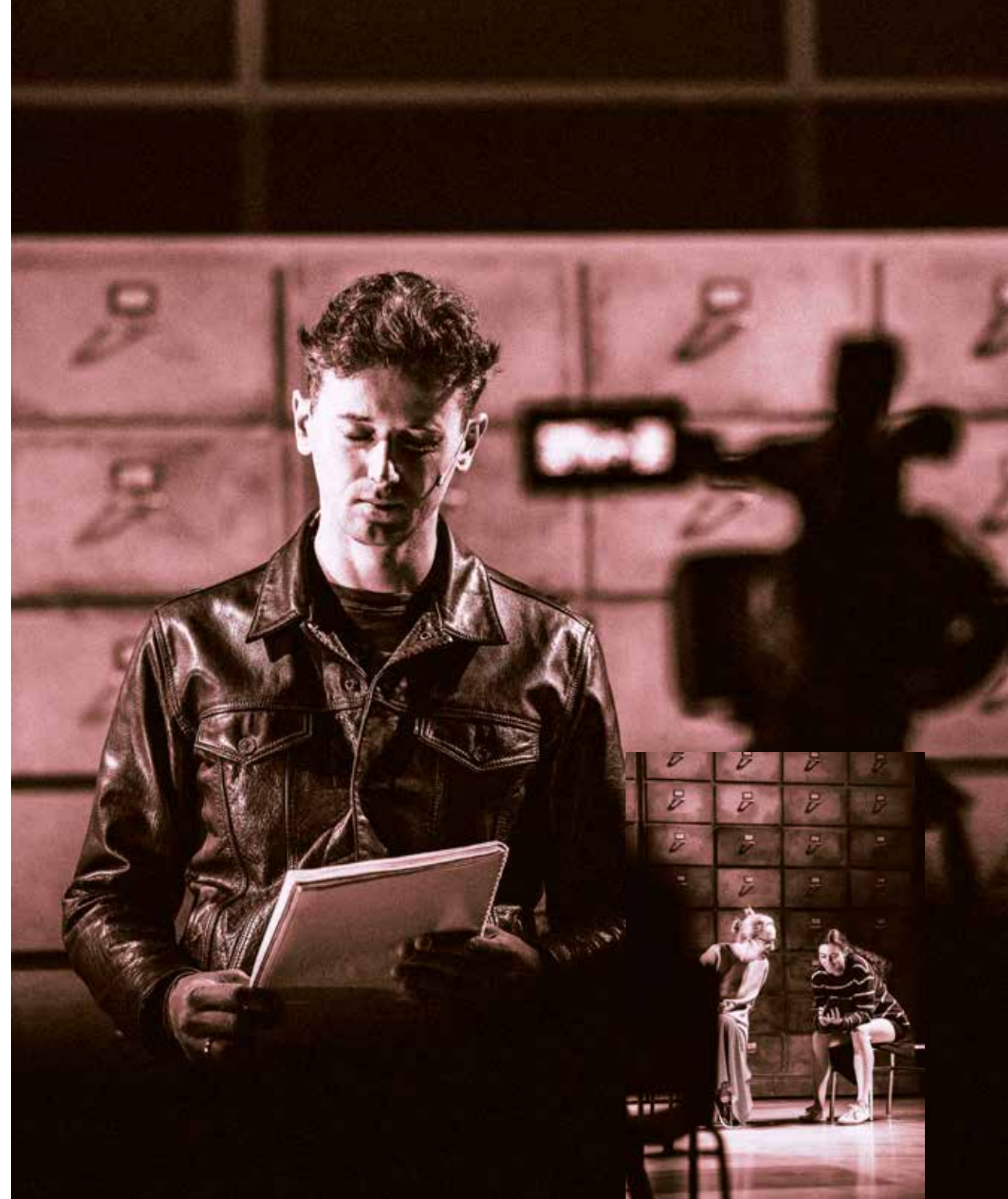
hämmastavam. Sel perioodil diagnoositakse Orwellil tuberkuloos, esineb ka kopsuverejookse, mis abikaasa Eileeni väga hirmutavad. Kuna tol ajal tuberkuloosile veel ravi polnud, kosutati Orwelli puhkuse ning kaltsiumi- ja vitamiinisüstidega. Streptomütsiin avastati alles 1944. aastal. Ravi eesmärgil (parem kliima) reisisid Eileen ja Orwell Marokosse, ent sealne kuumus ja tolm tegid haige enesetunde kohati veel raskemaks.

1939. aastal puhkes Teine maailmasõda, Eileen kolis maakolkast Londonisse ning sai töökohta Whitehalli tsensuuriosakonnas. Töö meeldis talle, ta tundis, et on ühiskonnale vajalik. 1940. aastal, ajal, mil londonlased pommitamiste eest maale põgenesid, tuli Londonisse ka Orwell, liitus õige pea Kaitsekorpusse ning teenis seal pea kolm aastat. Aastatel 1941–1943 töötas ta ka BBC raadio ldateenistuses vestlussaadete produtsendina. Uurijad on leidnud, et nii Eileeni töö tsensuuriministeeriumis kui ka tema enda töö BBCs inspireerisid romaani „1984“ Töeministeeriumi loomist. 1943. aastal, pärast seda kui Orwell omal soovil BBCst lahkus, sai temast nädalalehe *Tribune* kirjandustoimetaja.

Orwelli ja Eileeni kooselu oli lastetu, ehkki Orwell igatses väga isaks saada. Pärast kaheksa-aastasest abielu pakkus Orwell Eileenile, et nad võiksid adopteerida kasulapse. Laps sai nimeks Richard ning tuttavad täheldasid, et Orwell pühendas lapse eest hoolitsemisele märkimisväärselt palju aega. 1942. aastal hakkas ta *Observeri* ja *Manchester Evening Newsi* sõjakirjasaatjaks ning viibis mitmel pool Mandri-Euroopas. Samal ajal sattus raskelt haige Eileen operatsioonile ja ehkki operatsiooni põhjustanud haigus polnud surmav, suri Eileen operatsioonilaua südamerabandusse kohe pärast anesteetikumi manustamist. Sügavalt šokeeritud Orwell saabus Pariisist ning võttis väikese Richardi enda hoolde.

1945. aastal ilmus trükis „Loomade farm“ (*Animal Farm*), mille kiire edu muutis paari kuuga Orwelli elu täielikult. Ometi oli raamatu trükkimisele eelnenud viie kirjastuse äraütlev vastus, sest teos oli vastukarva tolleaegsele peamisele poliitilisele kursile. Pärast Normandiat valitses liitlasvägedes suur ühtekuuluvustunne venelastega ning Nõukogudemaa süvaolemuse paljastamine ei tundunud sel hetkel kuigi hea idee. Viimases hädas saatis Orwell käsikirja väiksele kirjastusele Secker & Warburg, kes teose kirjastas ning tänu sellele otsusele kirjastusmaastikul tundmatusest suureks tegijaks tõusis. Mõistujutt kommunistlikust Venemaast ilmus ajal, kus viimase nelja kuu jooksul oli surnud Roosevelt, tapetud Mussolini ja Hitler oli teinud enesetapu, Churchill oli kaotanud peaministri koha, Saksamaa oli kapituleerunud ning Hiroshimale oli heidetud aatompomm. Ainult Stalin püsis võimul. Tragikoomiline on, et raamatu ilmumise järel käis Orwell raamatupoest raamatupoodi ning tõstis „Loomade farmi“ köiteid lasteosakonnast täiskasvanute omasse. Ka USAs oli kirjastaja leidmine esialgu raske. Kriitika oli Orwelli vastu üsna karm, heites talle ette kivilinenud vaateid ning Venemaa arengutele ja Stalinile liiga tegemist, ent loomulikult oli ka väga kiitvaid hinnanguid.

1946. ja 1947. aastat võib Orwelli elus nimetada Juura-ajastuks: endiselt veetlesid kirjanikku raskused, üksindus, maailmast eraldatus. Sellise paiga leidis ta Briti saarestiku kaugeimast nurgast, 16 miili kauguselt Šotimaa läänerrannikust Juura saarelt. Saare kaugeimast üksikust nurgast leitud mahajäetud majalobudik, milles ka peale hädalisi töid olid elamistingimused rohkem kui kehvad, oli Orwelli meelest just see, mida vaja. Üks Orwelli biograafe märgib

tabavalt, et Orwelli saarele saabumise ajaks oli selle elanikkond kahanenud 250 elaniku ja 4000 hirveni. Kliima oli kopsuhaigele kõike muud kui sobiv ning Orwelli niigi kehv tervis halvenes veelgi, tihti sattus ta haigushoogude tõttu haiglatesse ja sanatooriumitesse. Siis tuli teade uuest ravimist streptomütsiinist, mis oli väga kallid ja mida Inglismaal polnud veel saada. Orwell ostis endale kuuri, ent paraku tekkis tal ravimile raske allergiline reaktsioon ning kuur tuli pooleli jätta. Ta andis järelejäanud doosid kahele kaaspatsiendile, kes täielikult paranesid. Tagantjärele on arvatud, et ka Orwell oleks võinud terveneda, kui tema raviarstid oleksid toona taibanud raviannust vähendada.

Juura perioodil, saare ja haiglate vahel liikudes ning surmaga võidu joostes valmis Orwelli viimane ja kuulsaim teos „1984“.

Orwelli uurijad kinnitavad, et „1984“ ettevalmistused kestsid pea terve kirjaniku elu, märke teosesse jõudnud mõtetest ja ideedest võib leida juba tema väga varastest kirjutistest ja esseedest. Totalitarismi eest hoiatav ning kommunismivastane romaan on kokkuvõtte terve elu kestnud poliitilisest analüüsist. See on lugu Winston Smithist, viimasest mõtlevast inimesest Euroopas. Teos on väga isiklik ja fantaasiaküllane, samas rõõmutu ja traagiline, sidudes nii ulmet, realismi, satiiri kui paroodiat.

„1984“ ilmus külma sõja ajal, 8. juunil 1949 ja selle ilmumine sai terava poliitilise vastasseisu osaliseks, paljud kirjanduskriitikud tunnistasid aga, et teos võttis kokku terve põlvkonna poliitilised mõtted. Õeldi, et see pole pelgalt rünnak kommunismi vastu, vaid paneb inimkonna sügavamalt mõtisklema ajaloolise tõe üle ning märkama, kuidas diktaatorid oma positsiooni tugevdamiseks moonutavad informatsiooni ja kustutavad ajalugu. Nõukogude Liidus arvustati teost teravalt,

rõhutati selle inimsusevastasust ning väideti, et Orwell põlgab inimesi. Orwellile kirjutasi aga Aldous Huxley, Lawrence Durrell, Czesław Miłosz ning teised kirjanikest kolleegid ja tänasid teda.

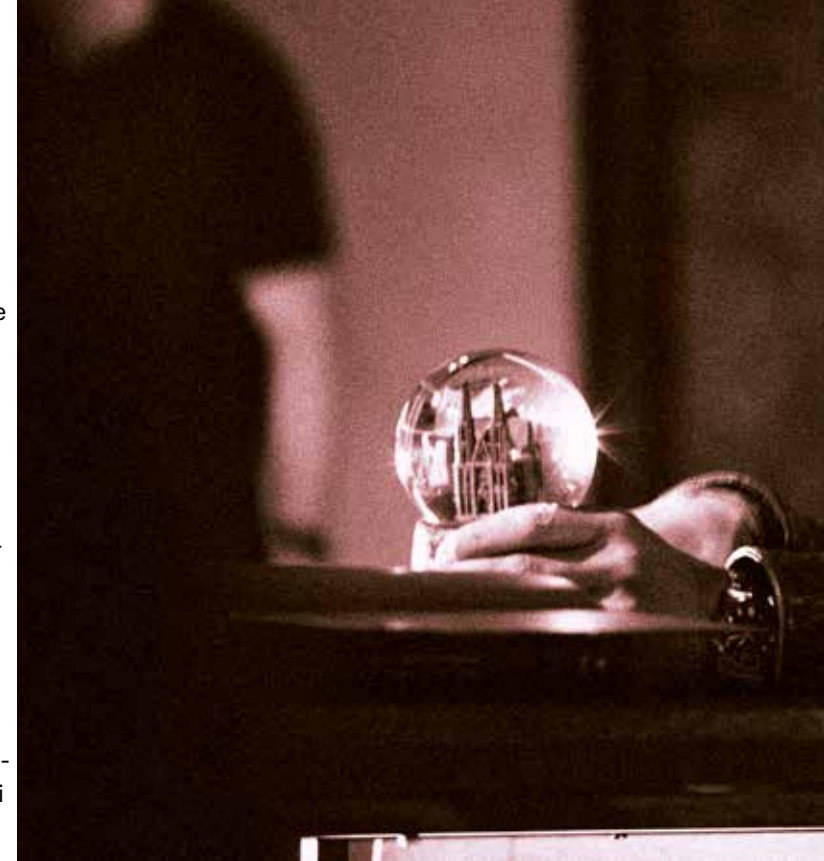
Pärast „1984“ kirjutamise lõppu algas kirjaniku hääbumine, vaatamata erinevatele sanatooriumitele ei suutnud

miski kaugele arenenud tuberkuloosi leevendada. Vaid kolm kuud enne surma sõlmis ta aga paljusid sõpru ja lähedasi hämmastanud abielu ammuse tuttava Sonia Brownelliga, kelle ilu ta ammu oli imetlenud. Väidetavalt lootis Orwell abielust pikendust oma elule, põõret tervises, seda aga ei tulnud. Kas selle abielu puhul tasuks ka rääkida suurtest tunnetest või armastusest, jääb kaasaegsete mälestusi ja tõlgendusi lugedes samuti küsitavaks. George Orwell suri 21. jaanuaril 1950.

Biograaf Jeffrey Meyers võtab kirjaniku elu oma raamatu lõpu-lehekülgedel kokku nii: „Orwelli elu koosnes tervest reast mõistusevastasest, mõnikord ka eluohtlikest otsustest. Ta asus tööle Birma politseisse, selle asemel, et minna ülikooli; ta pesi nõusid Pariisis ja elas hulkurielu Inglismaal, selle asemel, et oma karjääri edendada; ta kasvas köögivilju ja pidas Wallingtonis poodi, selle asemel, et toetada Eileeni tema kraadi kättesaamisel. Kohe pärast abiellumist võitles ta Hispaanias koos lootusetute anarhistidega ja pani Eileeni elu ohtu, kutsudes teda sõja ajal Barcelonasse. Pommitamise ajal, kui kõik üritasid Londonist lahkuda, kolis ta pealinna; tõsiselt haigena võttis ta vastu enesetapjaliku otsuse asuda elama Juurale. Kõigi nende riskantsete ettevõtmiste ajendiks oli kaotada igasugune võimalus elada õnnelikkude elu. Aga elu, mille ta valis, andis sünge materjali tema kunsti jaoks.“

Kasutatud materjalid:

Jeffrey Meyers „Orwell. Ühe põlvkonna painav süütunne“
(tlk Lia Rajandi, Varrak 2005)

George Orwelli romaani „1984“ on Eestis varem lavale toodud ühel korral. 12. juunil 1989 esietendus romaani teatriversioon Tartus tegutsenud näitemänguseltsi Munev Aine saalis, mis asus aadressil Tähe 33. Lavastus kandis pealkirja „Anno Diaboli“ („Saatana aastal“), lavastaja ja kunstnik oli Jaan Kiho. Trupis osalesid: Toomas Tamme, Juula Kaare, Jaan Kiho, Illimar Neve, Valev Kaldoja, Einike Uri, Andres Jaadla, Külli Pärtel, Kristjan Vällik, Terje Tari, Elgitha Zeno.

Aastal 1984 ...

- ... suri Moskvast NLKP peasekretär ja NSVL Ülemnõukogu presiidiumi esimees Juri Andropov. Uueks riigipeaks sai Konstantin Tšernenko.
- ... teatati Washingtonis AIDSi viiruse avastamisest.
- ... kirjutasid Suurbritannia ja Hiina esindajad Pekingis alla kokkuleppele, mille kohaselt Hongkong tagastati Hiinale.
- ... plahvatas Brightonis Konservatiivide Partei konverentsi ajal IRA pomm, mis oleks äärepealt surmanud Margaret Thatcheri.
- ... võitis USA presidendivalimised ülekaalukalt vabariiklaste kandidaat Ronald Reagan.
- ... võeti Suurbritannias vastu andmebaaside kaitsmise akt, mis reguleeris arvutite andmebaaside kasutamist.
- ... avastas Leichesteri ülikooli teadlane Alec Jeffreys, et DNA kordusjärjestus on igal inimesel ainulaadne. Seda uurimistulemust hakati rakendama sugulussidemete ja kurjategijate tuvastamisel.
- ... toimusid Los Angeleses XXIII olümpiamängud, mida boikoteerisid kõik Nõukogude bloki riigid (välja arvatud Rumeenia) ning Iraan ja Liibüa.
- ... ilmus Milan Kundera „Olemise talumatu kergus“, esilinastusid Wim Wendersi „Pariis, Texas“, James Cameroni „Terminaator“ ja Andrei Tarkovski „Nostalgia“.
- ... 22. jaanuaril 1984 jõudis eetrisse kuulus Apple'i reklaamfilm „1984“. See tutvustas Apple Macintoshi uut personaalarvutit, mis kasutas käskude sisestamise asemel graafilist kasutajaliidest. Kuue kuuga jõudis arvuti müük 100 000-ni.

George Orwelli „1984“ on ilmumisajast (1949) peale kuulunud nende raamatute hulka, mille trükkimist, lugemist, omamist ja levitamist on üritatud võimuorganite poolt piirata või sootuks ära keelata. Muuseas puudutab see ka nn vaba maailma, näiteks USAs oli see teos kooliraamatukogudes pikalt keelatud oma seksuaalse avameelsuse tõttu. Ent rohkem on siiski juhtumeid, kus „1984“ on sattunud totalitaarse riigikorra hammasrataste vahele. Kuna selle düstopilise romaani üks levinumaid interpreteerimisviise oli teatavasti Nõukogude Liidu peegeldamine, on üsna loomulik, et peaaegu Nõukogude Liidu püsimise lõpuaastateni oli selle teose avaldamine selles riigis mõeldamatu, keelu all oli isegi George Orwelli nime mainimine.

Ometi leidis nii suukui tema väikses liiduhulgaliselt inimesi, kel tekstiga tutvuda või kes sellise teose olemasolust ametlik levik nii omaaegka võimuladviku seas kogude aega iseloomusolemasolu.

Legend räägib, et teave Nõukogude Liidu juhtiteerib tõestamata müüt suri aastal 1953) andis keelde tõlkida ja paarioma lähemate kaastöökusjuures tõlkija viidi lõpetamist mahalaskametlikult keelatud teos rangelt „ametkondlikuks keses tiraažis ära trükitakse, käibis tollases Nõukogude Liidus veel hiljemgi: oma vaenlast tuleb ju tunda. Kuna tollase nomenklatuuri esindajate võõrkeelte oskus polnud eriti kõrgel tasemel, vajati hädasti omakeelset tõlget.

Juba tõsikindlam fakt on, et „1984“ esimene venekeelne tõlge nägi ilmavalgust väljaspool Nõukogude Venemaa piire, Saksamaa emigrantlikus ajakirjas Grani (Piirid) aastatel 1955–1956. Sama tõlge sai NLKP KK ideoloogiaosakonna tellimusel 200 eksemplaris ka raamatuks. Mõistagi oli sellele trükisele ligipääs üksnes NLKP kõrgema nomenklatuuri liikmetel, seda ei saanud osta poest ega laenata raamatukogust.

Järgnevatel kümnenditel hakkab üle kogu Nõukogude Liidu levima *samizdati* (otsetõlkes: omakirjastus) traditsioon. Selle all tuleb mõista ametlikult keelatud kirjanduse omaalgatuslikku paljundamist (enamasti mehhaanilise kirjutusmasina ja kopeerpaberi abil) ning selle levitamist ametliku ideoloogia suhtes alternatiivseid vaateid omavate inimeste ringis. Sel viisil läks rahva sekka ringlema nii tsensuurist puutumata poliitilist kirjandust kui ka belletristikat,

Orwelli „1984“ siinpool raudset eesriiet

res Nõukogude Liidus vabariigis Eesti NSVs oli õnnestunud „1984“ olid vähemasti teadlikud Orwelli romaani mitsete dissidentide, aga illustreerib ilmekalt nõutavat paralleelmaailmade

„1984“ ilmumisest jõudis deni üpris kiiresti. Eksis sellest, et juba Stalin (kes korralduse see teos vene kümnes eksemplaris liste jaoks ka trükkida, koheselt peale töömisele. Tava, et mingi vene keelde tõlgitakse ja kasutamiseks“ imepisi-

memuaristikat, ilmuma hakkasid koguni omakirjastuslikud ajakirjad-almanahhid. Orwelli „1984“ (koos romaaniga „Loomade farm“) oli üks *samizdati* levinumaid teoseid. Mõistagi oli sedalaadi kirjavara valmistamine, omamine ja levitamine rangelt kontrollitav ja karistatav ning käsikirjade edasiandmine toimus range konspiratsiooni tingimustes, reeglina laenutati materjale lugemiseks mitte kauemaks kui üheks ööks.

1980ndate lõpus, kui võis juba aimata NSVLi peatset lagunemist, jõudis Orwelli looming viimaks ka avalike väljaanneteni. Huvitav on märkida, et „1984“ esimene ametliku loa saanud vene-keelne tõlge ei ilmunud mitte mõne suurema kirjastuse egiidi all, vaid 1988. aastal Moldova NSV ajakirjas Kodra. „See raamat lummas mind kohe,“ meenutab tõlke autor Vjatšeslav Nedošvin. „Otsustasin selle kiiresti vene keelde tõlkida. See oli nagu härekella löömine – inimesed, ärgake!“ Veelgi huvitavam on, et tõlge ise valmis suures osas Eestis, Viljandimaal Tipu külas asuvas metsatalus. Selle omanik, eesti teatrikriitik ja tõlkija Enn Siimer andis selle oma kursusekaaslase Nedošivini käsutusse, kellest tänaseks on saanud üks olulisemaid Orwelli uurijaid Venemaal.

Ent kuidas ja millal jõudis „1984“ Eestisse? Sarnaselt suurele NSV Liidule levis ka Eesti NSVs romaani tõlge omakirjastuslikus vormis. Romaani esimene ametlik väljaanne ilmus Loomingu Raamatukogus 1990. aastal, tõlkijaks Elias Treeman. Sama tõlke 2002. aasta väljaandes on avalikustatud, et tegu oli pseudonüümiga, mille taha olid peitunud kolm meest: Tiit Kusnets, Rünno Vissak ja Tõnis Arro. Viimane neist (kes on ka Vanemuises etenduva näidendiversiooni tõlkija) meenutab: „Sain selle romaani enda kätte üheks ööpäevaks oma ülikooliaja alguses, eelmise sajandi seitsmekümnendate lõpus. Raamatu andis mulle muusikateadlane ja pianist Helju Tauk, kes varsti jäi ilma oma tööst muusikakeskkoolis ja konservatooriumis, ringhäälingus ja filharmonias, kusjuures üheks põhjuseks oli selle raamatu tutvustamine oma õpilastele. Lugesin romaani erinevates Tallinna kohvikutes, kohti vahetades, et mitte kahtlust äratada. Kogesin äratundmisrõõmu nagu Winston Smith Goldsteini raamatut lugedes. Sõprade vahel nimetasi-megi seda raamatut hiljem omavahel „The Book“.“

Kirgastav lugemiselamus vormus koos mõttekaaslastega vastu võetud otsuseks „1984“ eesti keelde tõlkida, samas endale aru andes, et vahelejäämise korral tuleb arvestada kriminaal-karistusega. Tunne Kelami käest õnnestus saada raamatu fotokoopia. See oli töömahukas, aga ohutu paljundusviis, kuna fotokoopia järgi ei saanud tuvastada kasutatud aparate. Tööprotsessi kiirendamiseks jagati romaani tekst 50 lehekülje kaupa laiali eri tõlkijatele, kelle seas olid sellised nimed nagu Rünno Vissak, Lauri Vahtre, Aleksei Lotman, Ülo Valk, Urmas Aunin, Oliver Peedusk, Mart Laar. Täna filmiteadlasena tuntud Jaak Lõhmus korraldas tõlke paljundamise registreerimata kirjutusmasinal ja iga tõlkija sai enda kätte ühe õhukele paberile trükitud ja köidetud eksemplari.

Tõlge oli just valmis saanud, kui Tõnis Arro sattus sõpradega Leedus kirikupühal viibides miilitsate huviorbiiti, millele järgnes neljapäevane karistus arestimajas „miilitsale vastu hakka-mise eest eriti jõhkras vormis“. „Kui mu vanemad Leedus juhtunust kuulsid, revideerisid nad mu sahtleid ja ajasid kõik kahtlased paberid ahju. Teiste hulgas olid seal ka Orwelli tõlkemus-tandid. Õnneks oli tõlge selleks ajaks juba trükitud.“ Juba vähem kui kümne aasta pärast oli

ühiskondlik situatsioon pöördumatult muutunud. „Tekkis idee, et selle omakirjastusliku tõlke võiks avaldamiskõlblikuks kohendada ja ära avaldada. Nagu juba öeldud, ilmuski see 1990. aastal Loomingu Raamatukogus (nr 48–51).“

Tõnis Arro: „Võtsime selle töö ette kolmekesi: Rünno Vissak, Tiit Kusnets ja mina. See oli uus tõlge, varasemat kasutasime minimaalselt. Naljapärast pseudonüümiks valitud Elias Treeman pidi uue tõlke kohale saladusloori hõljutama. Ilmumisel olime õnnelikud: „Läbski läbi!“, „Jõud-simegi ära teha!“ Sinimustvalged küll juba lehvisid, aga keegi ei olnud kindel, et see kõik peagi läbi ei saa. Kõige vähem võisime kujutleda seda, et kolmekümne aastaga teeivad nii vabad kui autoritaarsed riigid tehnoloogia toel Orwelli-düstopia uuel kujul teoks, nii et meil on põhjust õhata tõsisemalt kui kunagi varem: „*Make Orwell fiction again!*“

Seetõttu on iga meelelahutusmeedium eriti uhke oma „eriefektide“ üle – võime üle panna kasu-tajad uskuma fiktsiooni. See ei kehti üksnes kirjanduse, filmi ja televisiooni kohta. 1983. aastal ilmunud raamatus *The Media Monopoly* tõi Ben Bagdikian välja, kuidas kogu lääne meediatöös-tust kontrollivad viiskümmend korporatsiooni; kümme aastat hiljem, kui ilmus raamatu neljas trükk, oli neid jäänud vähem kui kakskümmend. Nüüd saab neid üles lugeda ühe käe sõrmedel. Tagajärjeks on suletud ringid ja ristturundus, teemade kontsentratsioon, lugejatele juba teada-olevate teemade lõputu korrutamine, mis tagab kindlalt kõrge käibe ja püsiva reklaamitulu. Filmitegija Peter Watkins nimetab seda oma 2003. aasta raamatus *Media Crisis* monovormiks. See, mis paistab uudisena, peab suutma äratada tuttavaid hirme: siit kõik need ülikurikaelad, mõrvavandenõud ja kurjakuulutavad tulevikunägemused, millega iga uudiskanal kinnitab oma tähtsust. Samal ajal on need mõeldud peletama täiesti teistsugust, väljendamatut igavust – vaataja tühimust oma igapäevaelust ja omaenda kehast.

Teisalt tasub kõigepealt muidugi jälgida oma Facebooki kontot. Nutitelefon kui sidevahend, mida kantakse alati kaasas, viib täide ühe meediatööstuse suurimatest unistustest. Väljalülitus-nupp on lõpuks kõrvaldatud: igaüks on igal pool liinil. Pool internetis veedetud ajast on ära raisatud. Häda on vaid selles, et pole teada, kumb pool. See on muidugi kergelt võltsitud tsitaat: David Ogilvy pillas sellise sententsi algsest 1963. aastal ja reklaami kohta.

Aga internet ongi reklaam – ja arvatavasti viimase kahekümne aasta kõige muljetavaldavam näide reklaami võimest tungida igasse avalikku ruumi ja seda kujundada. Meile lubatakse, et kõik informatsiooni kogumisega seotud kulud kaovad, kui sul on ainult õige masin ja sa oled õigel platvormil. Selles mõttes on sotsiaalvõrgustikud üha ennastvõimendavad tagasiside silmused. Lubadus, mille nad annavad – olla ühendatud kõigiga, aga alati ohutult omaenda grupis, olla väljapoole efektiivne ja lõputult paljundatud, aga püsida alati kodus – see lubadus on nii õdus, udune ja mitmekujuline, et seda ei saagi murda. Isegi kui see natuke valetab.

Valentin Groebner,
„Usu mind, ma valetan“, Vikerkaar, 2018, mai

Orwell ja veel nii mõnigi teine tähelepanelik kirjanik on viidanud, et kõige suuremas segaduses olevaid, hirmunud ja pettunud moodsaid isiksusi peibutavad ja kutsuvad üles klammerduma sõgedate uskumuste külge üldine ebakindlus ja võimetus selgelt aru saada, mis maailmas tegelikult toimub. /---/ Inimesel, kes ei tunne end koduselt moodsas endakujundamise ja enda avastamise maailmas, on võimatult raske kui mitte ilmvõimatu leida endale enesemääramise viis, kui pole abiks mingit silmanähtavat ja kõigutamatut allikat, milleks võiks olla näiteks tugev kultuuritraditsioon või muutusi trotsiv usk.

Leonidas Donskis,

„George Orwell: fanatismi ja vihkamise anatoomia“, Akadeemia, 2003, nr 8

Emakeelne kultuur on hindamatu väärtus.

30. detsembril 2006 asutasime Vanemuise Fondi,
et hoida ja toetada Eesti teatrikunsti.
Lubame hea seista fondi käekäigu eest

Olga Aasav, Kalev Kase, Mart Avarmaa, Tartu linn

Vanemuise Fond on loodud teatri töötajate erialase arengu ja koolituse toetuseks.

Fondi on võimalik teha annetusi:

SA Tartu Kultuurkapital / Swedbank IBAN: EE092200221011379347, SWIFT: HABAE2X /

SEB Pank IBAN: EE251010102052050006, SWIFT: EEUHEE2X

Märksõna: VANEMUISE FOND

Vanemuise fond tänab:

Olga Aasavit, Andrus Ansipit, Mart Avarmaad,
Alar Kroodot, Kalev Kaset, Mati Kermast, Eero Timmermanni,
Tartu linna, Vanemuise advendikontserdil annetajaid.

Teatri peatoetaja

Aasta toetaja

Koostööpartner

Suvekontserdi peatoetaja

Ametlik hotellipartner

KULTUURIMINISTEERIUM

RÕÕM ELAMUSTEST

TALLINKIL ON SUUR RÕÕM OLLA
TEATER VANEMUISE SUURTOETAJA

**Baltimaade
suurim kodu- ja
aianduskeskus
ootab Sind!**

**Gardestist leiab laias
valikus õue- ja toataimi,
interjööri- ja hooajakaupu, sise- ja välimööblit
ning lemmikloomatooteid.**

Keskuses on avatud **lillepood** ja **Muru resto**,
kus saab nautida nii värsked salateid, külluslikke
pastasid kui ka grillilt tulnud liha.

E-R 10-20 L 9-19 P 10-18
Roheline 14, 61410 Tartu
www.gardest.ee

gardest
Baltimaade suurim aianduskeskus

MARTELL
COGNAC
FONDÉE EN 1715

TÄHELEPANU! TEGEMIST ON ALKOHOLIGA.
ALKOHOL VÕIB KAHJUSTADA TEIE TERVIST.

Teatrijuht Kristiina Alliksaar

Draamajuht Tiit Palu

Muusikajuht Risto Joost

Balletijuht Mare Tommingas

Lavastusala juht Maarja Liba

Lavatehniline meeskond Rello Lääts, Veljo Rüütli, Taivo Pöder, Raido Kits, Tanel Pärn, Jüri Urbel, Madis Toimla, Margus Rump, Risto Hanneste

Dekoratsiooniala Marika Raudam, Mait Sarap, Innari Toome, Ain Austa, Andres Lindok, Katrin Pahk, Maris Tammer, Leenamari Pirn, Terje Kiho, Armin Luik, Aleksander Karzubov, Indrek Ots, Mart Raja, Eino Reinapu, Karmo Kiivit

Grimm ja soengud Kelly Treier, Mare Kuul, Madli Uibukant

Kostüümiala Liisi Ess, Ivika Jõesaar, Ruth Rehme-Rähni, Külli Kukk, Edith Ütt, Ljubov Guzun, Ivi Vels, Heli Kruise, Kaire Arujõe, Valentina Kalvik, Inkeri Orasmaa, Olga Vilgats, Irina Medvedeva, Natalja Malinen, Luule Luht, Tia Nuka, Daisy Tiikoja, Elli Nöps, Anneli Vassar, Marit Reinmets, Juta Reben, Toomas Vihermäe, Malle Värno, Henn Laidvee

Riietusala Raina Varep, Aive Soosaar, Katariina Talts

Rekvisiidiala Liina Martoja, Annaleena Adamson, Angelika Aun

Valgustusala Andres Sarv, Tõnis Järs, Tõnu Elmra, Kaspar Aus, Andrus Treier, Villu Adamson, Madis Fuchs, Tauri Kõtsi

Heli- ja videoala Andres Tirmaste

Vanemhelimeister ja helirežissöör Toivo Tenno

Helimeistrid Kalev Kääpa, Indrek Asukül

Videorežissöör Juho Porila

Videooperaatorid Andreas Kangur, Karl-Gustav Kello

Kavalehe koostasid Anu Tonts ja Sven Karja

Kavalehe ja plakati kujundas Aide Eendra

Kavalehe fotode autorid Maris Savik ja Kädi Jakobson

